

І ДОЙЛІДЫ, І ТВОРЦЫ

Вандруючы па Міншчыне, не мінаеце старажытнага Дзяржынск (ці Койданаў — так называўся сённяшні райцэнтр). Накалі я ліставаўся з рускай пісьменніцай Нінай Жыбрык з Марыя Эл. Знаёшу яе як зямлячку з дзяржынскай, койданаўскай каранямі (неродзілася яна ў Малыя Навасёлках). І па памяці магу пераклажаць, як уснясла яна адчулася пра сваю радзіму, якімі, на першы погляд, дробязнымі і разам з тым узвышанымі дэталямі дзялілася ў адказ на мае распыты. Больш расказвала пра роднае паселішча, родныя сцэжкі, чым пра сваю ўласную творчасць...

І ўзракаўся цяпер у старыя краевыды, у агляды, якіх гадоўваюць пра гістарычныя вуліцы старажытнага мястэчка — Татарскую, Станькаўскую, Рубяжэвіцкую, Плябанскую ды іншыя, думаш пра тую сяброўную зямлячку, сяброўную койданаўцаў, ураджэнцаў і Дзяржынска, і блізкіх ваколіц, якія па свеце (не толькі па Беларусі) несці славу роднай староні. Дарэчы, Малыя Навасёлкі — зусім блізка ад Дзяржынска, усюго за 6 км, ад станцыі Койданава — 8 км... Ніна Жыбрык нарадзілася ў 1933 годзе на хутары паблізу Малыя Навасёлкі. Закончыла сярэднюю школу ў Дзяржынску. Затым вучылася ў Беларускай дзяржаўнай універсітэце. Трапіла ў Марыя Эл, куды прыхіла і сувязі з размеркаваннем мужа — і я ні ў лепшаўшчыні спецыяльнасці. Жыла ў Волжску. Незавершаная вышэйшая адукацыя не давала спакою. Але не было дакументаў за тры курсы БДУ. І тады маладая жанчына пераводзіцца на другі курс завочнага аддзялення біяфака Казанскага дзяржаўнага ўніверсітэта... Але малая дачка, якая часта хварэла, нішчы калісі жыццё не далі завяршыць вучобу ва ўніверсітэце. Тайшла працаваць рабочай. Затым закончыла Марыіскі цэлюлозна-папяровы тэхнікум. Яе ўзялі на работу лабарантам у лакафарбавае аддзяленне лыжнага цэха. У 1967 годзе ўважлі свет першым вершаваным зборнікам нашай зямлячкі —

Малыя Навасёлкі — і гісторык, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Мікола Ермаловіч (1921—2000). Скончыўшы сярэднюю школу ў Дзяржынску, ён да пачатку Вялікай Айчыннай вайны вучыўся ў Мінскім педінстытуце. Дрэны зрок пазашкольна трапіў у войска. У час вайны выкладаў рускую мову ў Маздоўі. Вярнуўшыся ў Беларусь, працаваў настаўнікам — спрша на Віцебшчыне, затым у Дзяржынску. Цяга да ведаў не давала спакою маладому чалавеку. У 1948—1955 гг. працаваў выкладчыкам беларускай літаратуры ў Маладзечанскім педінстытуце. Выйшаўшы па стане здароўя на пенсію, збіраў матэрыялы для свайх будучых гістарычных работ. У 1999 годзе выйшла яго кніга «Старажытная Беларусь: Талак і Навагародскі перыяд», у 1994-м — «Старажытная Беларусь: Біленскі перыяд», у 2000 годзе — «Беларуская дзяржава Вялікае Княства Літоўскае»...

А з Вялікімі Навасёлкамі звязаны і іншыя беларускія гісьмэнікі, мовазнаўцы, мастака, скульптара Каруся Каганца (1868—1918), які нарадзіўся ў Тагольску ў сямі сасланцаў у Сібі і ўдзельнічаў паўстання 1863—1864 гг. У 1874 годзе сям'я вярнулася ў Беларусь. Жылі ў вёсцы Засупле на Стаўбе-

Станцыя Новагарад, 1930-я гады.

Дзяржынск (Койданава), Вагон 1918 г.

«Вясёлка» і «Цёплыя далоні трытуніка». З часам з'явіліся новыя кнігі. Ніна Жыбрык займалася і драўлянай скульптурай. Пра гэта шмат пісалі не толькі ў марыіскім перыядычным друку, але і ва ўсёсаюзных выданнях. А ў канцы свайго жыцця пазрэла настойліва занялася даследаваннем свайго радаводу — Гурыных і Умеціх. Дарэчы, з першага роду — Герой Савецкага Саюза контр-адмірал Антон Іосіфавіч Гурын — Камандзір эсмінды «Гривинці», які ўдзельнічаў у драматычных падзеях, апісаных Валяцінам Пікулем у рамане «Рэкіем каравану PQ-17».

...Можа быць, нешта асабліва ёсць у койданаўска-дзяржынскай трасторы, што выставаля гэту гісторыкаў, шукальнікаў гістарычнай памяці? З тых самых

доўшчыне і ў вёсцы Прымагілле каля Койданава. Зарабілічы на хлеб чым з'яўдзіцца, Каруся Каганца хіў клопатамі асветніка, літаратара. Многія твораў пісьменніка засталіся ў рукапісах. Пра жыццё ўбачыў свет асобным выданнем вадзіві К. Каганца «Модны шляхціц» (у Санкт-Пецярбургу ў 1910 годзе). Памёр літаратар зусім некалькі гадоў пазней у Навагарадскім перыядычным у Навасёлках. Сапраўднае імя пісьменніка — Казімір-Рафал Каралевіч Кастравіці. З гэтага роду — і славеты французскі паэт П'ём Апалінэр (1830 — 1918)...

Віцкаўшчына — крыху далей ад Дзяржынска. Уваходзіць у склад Фаніпальскага сельсавета. Тут нарадзіўся гісторык, архіграф, этнаграф, краязнавец, мемуарыст Мікалай Улашчык (1906 — 1986). Аўтар

Дзяржынск (Койданава), Царква (пач. XX ст.)

многіх прац па гісторыі Вялікага Княства Літоўскага, доктар гістарычных навук, чалавек пакручэнага лёсу, які надзяляў імям паспеў зрабіць насуперак драматычным

імям «Дзяды» Міцкевіча Янушкевіч — прататып персанажа Адольфа. Удзельнічаў у паўстанні 1830—1831 гг. Быў арыштаваны і сасланы ў Сібір. У сувязі падарожнічаў па Сібіры, Кыргызстане, Казахстане. Вярнуўся ў Беларусь у 1856 годзе, хіў у радавым маёнтку Дзягіліна. Памёр 13 чэрвеня 1957 года. Пахаваны на фамільных могілках. Падарожныя запісы ці пісьмы з ссылкай Адольфа Янушкевіча сабраў яго брат Яўстасій: у 1661 годзе ў Парыжы было здзейснена выданне ў дзюж кніга «Жыццё Адольфа Янушкевіча і яго лістоў з муржыскіх стапаў». У Астане (Нур-Султане), Алматы і Усць-Каменнагорску імя нашага земляка названы вуліцы. А ў нас, у Беларусі, рэспублікам матэрыялаў, звестак пра Адольфа Янушкевіча займаецца пісьменніца Алена Сталмак якая будзе спадзявацца, выдасць і кнігу пра слаўтага земляка.

Такое сузор'е ўлюбёных у гісторыю землячкі ў межах невялікай койданаўска-дзяржынскай трасторы не можа не ўражаваць. Памяць пра лёсы якіх асоб падштурхоўвае да распрацоўкі надзвычай цікавых турыстычна-экскурсійных маршрутаў. А ў Дзяржынскай раённай бібліятэцы, дзе многія дзесяцігоддзі вядзецца руплівае работа на іве гістарычнага і літаратурнага крыніцтва, можа быць пачатак, пункт адліку любога з ацудуманых маршрутаў, любога з паходаў мясцінамі Каруся Каганца, Мікалая Улашчыка, Міколы Ермаловіча, Адольфа Янушкевіча... Дарэчы, у дзяржынскай кніжніцы захоўваецца асобным фондам кнігзбор гісторыка, журналіста, краязнаўца Анатоля Валяхановіча (1939 — 2016). Ён хіў і нарадзіўся ў Мінску, самым цесным чынам звязаны з горадам і раёнам. Тут настайнічаў у пачатку свайго дарослага жыцця. Шмат зрабіў дзеля стварэння гісторыка-дакументальнай хронікі Дзяржынскага раёна «Памяць». Выдаў асобны кніжны нарыс пра Дзяржынск.

Кастусь ЛАДУЦКА,
Паштоўкі з калегцаў
Уладзіміра ПІХАЛ'ЦЯВА

Дзяржынск (Койданава), Базар 1918 г.